

П'ятецька О.С.,
здобувач кафедри політичної економії
обліково-економічних факультетів
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КУЛЬТУРНИЙ КАПІТАЛ ЯК НЕМАТЕРІАЛЬНА ФОРМА КАПІТАЛУ

Ryatetskaya O.,
PhD student, political economy department,
Vadim Getman Kyiv National Economic University

CULTURAL CAPITAL AS INTANGIBLE FORMS OF CAPITAL

АНОТАЦІЯ. У статті узагальнено основні підходи до вивчення однієї з нематеріальних форм капіталу, а саме культурного капіталу. На основі вивчення теорії культурного капіталу П. Бурд'є проаналізовано специфічні особливості культурного капіталу, їх соціально-економічний прояв і вплив на динаміку суспільного розвитку та рівень глобальної конкурентоспроможності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: культурний капітал, освіта, соціально-економічний розвиток.

ABSTRACT: The article summarizes the main approaches to the study of one of the intangible forms of capital such as cultural capital. On the basis of the theory of cultural capital P. Bourdieu analyzes the specific features of cultural capital, their socio-economic manifestation and impact on the dynamics of social development and the level of global competitiveness.

KEY WORDS: cultural capital, education, socio-economic development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Соціально-економічні зрушення, що відбулись у світі на зламі ХХ—ХХІ ст., економічний успіх деяких країн, і, навпаки, занепад інших, переконливо доводять, що роль традиційних ресурсів економічного зростання (природних, капітальних, фінансових, інформаційних, трудових) у чистому вигляді не є абсолютною. Відповідно, постіндустріальна стадія соціально-економічного розвитку, з її людиноцентристським вектором становлення, поставила питання про обмеженість класичного підходу до аналізу проблеми капіталу в економічній системі.

Перетворення людини на вирішальний елемент продуктивних сил у результаті розвитку науково-технічного прогресу, поглиблення міжнародного поділу праці, динамізації глобального руху

всіх факторів суспільного виробництва, звільнення, з одного боку, людини від виконання певних функцій безпосередньо у самому виробництві за рахунок його автоматизації та інформатизації, а з другого — підвищення значення і професійної підготовки, здатності забезпечити функціонування складного технічного устаткування, визначило нову роль людині як особистості з притаманними їй творчим потенціалом, моральними та духовними цінностями, здібностями, знаннями та професійним досвідом. Тобто, особливого значення набуває проблема дослідження нематеріальних форм капіталу, взагалі, та культурного, зокрема.

Аналіз останніх публікацій і виділення невирішеної частини проблеми. Серед наукових праць присвячених вивченню саме культурного капіталу в різних його аспектах слід зазначити роботи західних учених П. Бурдьє [1] П.Ди Димаджіо [2], Д. Тросбі [3]. Вітчизняні же науковці розглядали його переважно у порівнянні з іншими формами капіталу: соціальним (Ю. Зайцев), людським (О. Грішнова) [4], інтелектуальним (А. Чухно) [5] та їх перетворенням (В. Кондрашова-Діденко) [6], хоча «спостерігаючи перехід розвинутих країн до постіндустріальної моделі розвитку, де символічна складова буде займати все важливіше місце в структурі виробництва та споживання» [7], стає зрозумілою зростаюча актуальність даної теми.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження сутності, особливостей і соціально-економічного виміру культурного капіталу.

Викладення основних результатів дослідження. К. Маркс, визнаючи роль надбудови з її традиціями, культурою, ментальними характеристиками, провідне значення віддавав матеріально-речовій структурі капіталу, яка, відповідно до індустріального етапу розвитку, складається із знарядь праці, сировини, засобів до існування, матеріальних продуктів, певної суми товарів, мінових вартостей. Капітал — це, по-перше, самозростаюча вартість; по-друге, це не річ, а певне суспільне, належне конкретній історичній формації виробниче відношення, яке представлене в речі і надає цій речі специфічного суспільного характеру; по-третє, це не просто сума матеріальних і вироблених засобів виробництва, це перетворені в капітал засоби виробництва, які самі по собі є капіталом. Отже, капітал — це вартість, авансована у той чи той вид економічної діяльності (перш за все виробництва) з метою одержання додаткової вартості, яка є результатом експлуатації і перманентно відтворює саму себе, тобто приносить додаткову вартість.

Відповідно, К. Маркс вивчав людину як робочу силу, а саме як сукупність фізичних і духовних здібностей, якими володіє організм, жива особистість людини, і які використовуються нею щоразу, коли вона виробляє певні споживчі вартості.

Перехід же індивіда на постіндустріальну стадію розвитку докорінно змінив становище індивіда у виробництві і суспільстві: у постіндустріальній економіці людина стає і метою, і головним суб'єктом економіки, і визначальним критерієм її розвитку. Основний імпульс розвитку генерує нині не соціальна структура суспільства, а його окрема ланка — активний індивід, діяльність якого спрямована як на подальше самовдосконалення, так і на вдосконалення суспільства. Відповідно, у формуванні високого конкурентного статусу національних економік у глобальному середовищі провідну роль починає відігравати людський ресурс з його адекватними в постіндустріальній економіці кількісними та якісними характеристиками (табл. 1).

Таблиця 1

**СТРУКТУРНІ ЗМІНИ СУКУПНОГО КАПІТАЛУ У ПРОВІДНИХ
КРАЇНАХ СВІТУ, % ДО ЗАГАЛЬНОГО ПІДСУМКУ [8]**

Елементи сукупного капіталу	1800 р.	1860 р.	1913 р.	1950 р.	1973 р.	Кінець 1990-х рр.
Фізичний капітал	78—80	77—79	67—69	52—53	43—44	31—33
Людський капітал	20—22	21—23	31—33	47—48	56—57	67—69

Сучасні дослідження доводять різноманітність форм капіталу: людського (сукупність сформованих і розвинутих унаслідок інвестицій продуктивних сил, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їх власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці), інтелектуального (інтелектуальні здатності людей, у сукупності зі створеними ними матеріальними й нематеріальними засобами, які використовуються в процесі інтелектуальної праці), інформаційного (накопичені інвестиції в ІТ-секторі, технологічну, науково-технічну, соціально-економічну та духовну інформацію, яка використовується для отримання прибутку (технології складають основу цього капіталу)), соціального (зв'язки між людьми та норми поведінки та довіри, які від них залежать і які створюють механізм соціальної взаємодії), культурного.

Засновник теорії культурного капіталу П. Бурд'є виділяв три основні форми капіталу: економічний капітал, соціальний капітал, культурний капітал. І якщо економічний капітал безпосередньо конвертується в гроші та інституціоналізується у формі прав власності, соціальний капітал формується за рахунок соціальних обов'язків і зв'язків, що здатний перетворитися на економічний капітал та інституціоналізуватись, то культурний капітал інституціоналізується через культурні та професійні компетенції та за певних умов конвертується в економічний капітал, тобто культурний капітал — це «багатство у формі знання і/або ідей, яке легітимізує володіння статусом і владою» [9]

У порівнянні з традиційною формою капіталу, культурний має свої специфічні особливості (рис. 1).

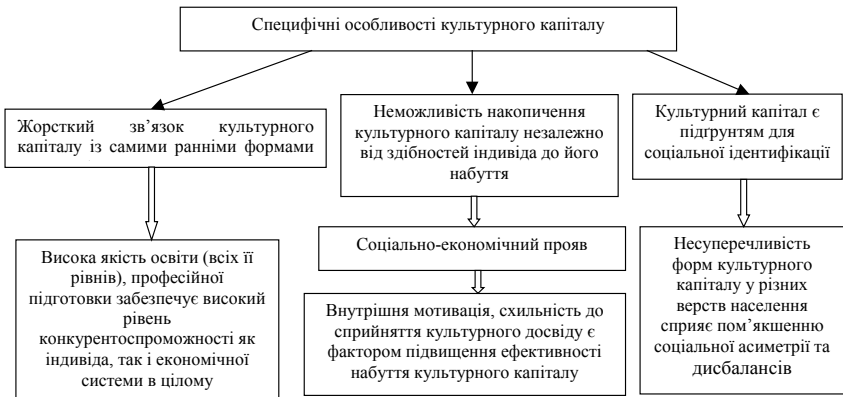

Рис. 1. Специфічні особливості культурного капіталу

Жорсткий зв'язок культурного капіталу із самими ранніми формами свого набуття визначає провідний елемент і чинник формування культурного капіталу – освіту та навчання.

Неможливість накопичення культурного капіталу незалежно від здібностей індивіда до його набуття, наступність у набутті культурного капіталу, його ефективного використання, забезпечує перевагу тих національних економічних систем, які мають тривалу та змістовну культурну історію. З іншого боку, відносно «молоді» суспільства, індивіди яких докладають зусиль до набуття культурного капіталу, демонструють високі темпи економічного розвитку, оскільки вмотивованість індивіда є ефективнішим фактором культурного збагачення, ніж тривала історія та культурний досвід.

Соціальна ідентифікація, що реалізується у вигляді культурного капіталу, є ефективним інструментом підвищення суспільної продуктивності економічної діяльності, оскільки світовий досвід переконливо доводить, що спільноти, які демонструють високий рівень згуртованості, соціальної та культурної єдності, відрізняються мінімальним рівнем економічних дисбалансів, соціальних асиметрій та соціокультурних і ментальних протиріч.

Таким чином, культурний капітал існує в символічній і матеріально активній та ефективній формі лише тоді, коли він привласнюється агентами, втілюється та інвестується не лише на культурному полі (художньому, науковому тощо), але й у всіх галузях народного господарства, там, де діють закони конкуренції і економічні гравці отримують прибутки пропорційно власній майстерності володіння цим капіталом.

Важливою, в контексті нашого дослідження, є прихована форма соціальних умов передачі культурного капіталу (на відміну від, наприклад, майже прозорих умов набуття економічного капіталу). Найскравішим прикладом цього є ринок праці, на якому культурний капітал залишається невизнаним у якості капіталу, але визнається в якості легітимної компетенції. Більш того, специфічна модель розрізнення, через символічну форму, має ефект щодо власників змістовного культурного капіталу: будь-яка культурна компетенція, виходячи зі своєї дефіцитної цінності (наприклад, володіння кількома іноземними мовами серед тих, хто взагалі ними не володіє) винагороджується не тільки певною часткою в розподілі культурного капіталу, але й приносить своєму власникові економічний прибуток.

Хоча не можна заперечувати існування можливості дослідження умов транслювання культурного досвіду та його якісно-кількісного виміру (наприклад, часова тривалість набуття даних здібностей, позитивний чи негативний результат навчання на всіх ланках освітнього процесу і т. ін.).

Взагалі роль освіти, ролі та місця інтелектуального класу в сучасній моделі соціально-економічного розвитку потребує поглибленого вивчення. «З одного боку, менеджери та інженери, наприклад, безпосередньо не володіють тими засобами виробництва, які використовуються на підприємстві, фактично, вони отримують свій дохід завдяки культурному капіталу (реалізація послуги чи товару). З іншого, і ефективність виробництва (тих самих засобів виробництва) напряму залежить від обсягів і специфічності культурного капіталу менеджерів та інженерів. При цьому, ще раз зауважимо, оскільки культурний капітал,

об'єктивований у матеріальних предметах і засобах (картини, пам'ятники, інструменти) може передаватися матеріально (що передбачає наявність економічного капіталу) або символічно (що і передбачає наявність культурного капіталу), власник засобів виробництва має знайти спосіб привласнення або інкорпорованого капіталу (який є умовою даного специфічного привласнення), або послуг власників даного капіталу, тих самих менеджерів та інженерів» [10].

Розглядаючи культурний капітал як цінність природного та людського походження, Девід Торсбі [11] виділяє ідеї, традиції, вірування та цінності, суспільні блага, які притаманні якоїсь групі людей та які її об'єднують. Цю особливість культурного капіталу можна віднести до так званої соціальної згуртованості, яка часто використовується в соціології і яка є одним із показників індексу стійкої конкурентоспроможності в глобалізації економіки (табл. 2).

Таблиця 2

СТРУКТУРА ІНДЕКСУ СТІЙКОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Людський капітал	Ринкові умови	Технології та інновації	Політичне середовище та створення сприятливих для розвитку умов	Навколишнє середовище
Здоров'я та початкова освіта	Ефективність ринку праці	Технологічна готовність	Інститути	Ефективність ресурсів
Вища освіта та підготовка кадрів	Розвиток фінансового ринку	Розвиненість (ускладненість) бізнесу	Інфраструктура	Управління поновлюваними ресурсами
Соціальна згуртованість	Розмір ринку	Інновації	Макроекономічна стабільність	Екологічна деградація
	Ефективність ринку товарів		Екологічна політика	

Висновки. Поняття культурного капіталу виникло завдяки конвертації двох основних форм капіталу: економічного та соціального. Його розвиток набуває все більшого значення в сучасній

економічній галузі. За допомогою культурного капіталу можна вирішити ряд важливих питань, які давно поставали в економічному аналізі: формування ціноутворення на культурні блага, вплив культурного капіталу на випуск нових товарів і послуг, економічний зріст і прогнозування цих величин, стійкість економічного зростання, оцінка продуктивності інших економічних величин. У соціальному контексті існування культурного капіталу має цінність для тих, хто ним навіть не володіє/користується, так як є потенційна можливість його споживати та можливість передати його своїм нащадкам. Це все розкривається як наслідок соціального середовища, в якому народилася людина і якою її сприймає суспільство.

Література:

1. *Бурдые П.* Формы капитала. — <http://www.ecsoc.msses.ru/Transl.html>
2. DiMaggio, Paul. Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on Grades of U.S. High School Students // *American Sociological Review*, 1982, 47 (2), pp. 189—201.
3. Экономика и культура [Текст] / Дэвид Тросби; пер. с англ. Инны Кушнаревой. — М. : Высш. шк. экономики, 2013. — 256 с. — (Исследования культуры : сост. : В. Анашвили).
4. *Гришнова О.А.* Людський капітал у системі економічних категорій // *Вісн. Київ. ун-ту. Економіка*. — 2001. — Вип. 49.
5. *Чухно А.А.* Інтелектуальний капітал: сутність, форми та закономірності розвитку // *Економіка України*. — 2002. — №11—12.
6. *В.І. Кондрашова-Діденко.* Соціально-економічний аналіз сутності культурного капіталу // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. — №68. — 2004. — С. 10—13.
7. *Автономов, Ю.* Культурный капитал / Ю. Автономов — <http://www.artpragmatica.ru>
8. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование: монография [Д. Лукьяненко, А. Колот, Я. Столярчук и др.]: под. науч. ред. профессоров Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. — К.: КНЭУ, 2013. — 466 с.
9. *Джерри Д., Джерри Дж. Collins:* Большой толковый социологический словарь. — М., 1999. — Т. 1.
10. *Кудінова А.В.* Культурний капітал: соціально-економічний аналіз // *Україна: аспекти праці*. — 2010. — №8. — С.8—13. — С. 10.
11. D. Trosbi «Cultural capital» // *Journal of Cultural Economics*, 23: 3—12, 1999.

Reference:

1. *Burd'e P.* Formy kapitala. — <http://www.ecsoc.msses.ru/Transl.html>

2. *DiMaggio, Paul*. Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on Grades of U.S. High School Students // *American Sociological Review*, 1982, 47 (2), pp. 189—201.
3. *Ekonomika i kul'tura* [Tekst] / Djevid Trosbi; per. s angl. Inny Kushnarevoj. — M. : Vyssh. shk. jekonomiki, 2013. — 256 s. — (Issledovaniya kul'tury : sost.: V. Anashvili).
4. *Hrishnova O.A.* Lyuds'kyy kapital u systemi ekonomichnykh katehoriy // *Visn.Kyiv. un-tu. Ekonomika*. — 2001. — Vyp. 49.
5. *Chukhno A.A.* Intelektual'nyy kapital: sutnist', formy ta zakonomirnosti rozvytku // *Ekonomika Ukrayiny*. — 2002. — № 11—12.
6. *V.I. Kondrashova-Didenko*. Sotsial'no-ekonomichnyy analiz sutnosti kul'turnoho kapitalu // *Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. — № 68, 2004. — S. 10—13.
7. *Avtonomov Ju.* Kul'turnyj kapital / Ju. Avtonomov — <http://www.artpragmatica.ru>
8. Global'noe ekonomicheskoe razvitie: tendencii, asimmetrii, regulirovanie: monografija [D. Luk'janenko, A. Kolot, Ja. Stoljarchuk i dr.]: pod. nauch. red. professorov D. Luk'janenko, A. Poruchnika, V. Kolesova. — K.: KNEU, 2013. — 466 s.
9. *Dzheri D., Dzheri Dzh.* Collins: Bol'shoj tolkovyj sociologicheskij slovar'. — M., 1999. — T. 1.
10. *Kudinova A.V.* Kul'turnyy kapital: sotsial'no-ekonomichnyy analiz // *Ukrayina: aspekty pratsi*. — 2010. — №8. — S. 8—13. — S. 10.
11. Trosbi «Cultural capital» // *Journal of Cultural Economics*, 23: 3—12, 1999.